

ISSN 1994-7836 (print)
ISSN 2519-2477 (online)

УДК 332.2:504:368.17(477)
Article info
Received 26.04.2017 p.

І. А. Дубовіч, Х. Р. Василюшин

НЛТУ України, м. Львів, Україна

СУЧАСНІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Звернено увагу на ринок екологічного страхування в контексті формування новітніх соціально-економічних відносин в Україні, пов'язаних із чинником децентралізації системи управління територіями. Акцентовано увагу на тому, що ринок екологічного страхування за своєю сутністю є сукупністю відносин, що орієнтовані на активізацію обмінних процесів між суб'єктами господарювання у сфері надання послуг екологічного страхування. Розкрито основні економіко-правові проблеми формування вітчизняного ринку екологічного страхування та запропоновано відповідні шляхи вирішення, а також очікувані результати від їх впровадження. Розглянуто методи оцінювання вартості природних ресурсів з визначенням їх переваг та недоліків. Визначено, що ефективному функціонуванню ринку екологічного страхування істотно перешкоджає недостатній розвиток методів незалежного оцінювання екологічних ризиків, у зв'язку з чим у межах чинної системи екологічної відповідальності більшість страхових компаній не здатні відшкодувати збитки. Обґрунтовано актуальність формування методики оцінки еколого-економічних збитків як ключового елементу забезпечення позитивної динаміки розвитку ринку екологічного страхування в Україні. Розроблено загальну схему відтворення ринку екологічного страхування, згідно з якою він розвивається у напрямі створення вільної конкуренції між державною та приватними формами забезпечення страхової діяльності, через удосконалення структури пропонуваного страхових продуктів.

Ключові слова: ринок екологічного страхування; екологічна страхова компанія; еколого-економічний збиток; децентралізація системи управління; метод оцінювання вартості природних ресурсів.

Вступ. Швидкий розвиток ринку екологічного страхування у світі зумовлюється стрімким зростанням кількості небажаних наслідків господарської діяльності. Зокрема, зважаючи на те, що національний ринок екологічного страхування перебуває на етапі формування і становлення, виникає необхідність додаткового науково-методологічного обґрунтування реалізації ринку екологічного страхування в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економіко-правові проблеми формування ринку екологічного страхування з визначенням перспектив його розвитку досліджено у наукових працях таких учених, як О. Віленчук (Vilenchuk, 2007), О. Гнаткович (Hnatkovych, 2016), О. Козьменко (Kozmenko, 2008), Л. Решетник (Reshetnyk, 2002), І. Сааджан (Saadzhah et al., 2006), О. Пашенцев, О. Уніятова (Unijatova, Pashencev, 2011) та ін. Результати їхніх наукових досліджень свідчать про значний внесок у розвиток економіко-правових аспектів ринку екологічного страхування. Однак економіко-правове формування ринку екологічного страхування недостатньо досліджено та потребує подальших наукових розробок у контексті новітніх соціально-економічних відносин в Україні. Саме тому потрібно розробити належну теоретико-методологічну основу, спрямовану на формування ринку екологічного страхування в Україні, яке відповідає б міжнародним стандартам і принципам екологічного страхування, а також концепції сталого розвитку.

Мета дослідження – удосконалення економіко-правових засад формування ринку екологічного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до економічного трактування екологічної відповідальності, суб'єкт, діяльність якого завдає шкоди навколишньому

природному середовищу, повинен нести фінансову відповідальність. Таким чином, екологічне страхування відіграє роль ефективного інструменту забезпечення фінансової відповідальності. Страховий ринок за своєю природою має створювати умови для фінансування заходів щодо подолання екологічних збитків від деструктивних процесів. Ринок екологічного страхування в Україні доцільно розглядати в контексті формування новітніх соціально-економічних відносин в Україні, пов'язаних із фактором децентралізації системи управління територіями. Отже, ринок екологічного страхування за своєю сутністю є сукупністю відносин, що орієнтовані на активізацію обмінних процесів між суб'єктами господарювання у сфері надання послуг екологічного страхування (Vasylyshyn, 2016).

До основних проблем вітчизняного ринку екологічного страхування потрібно віднести:

- неефективність методів регулювання ринку;
- недостатнє економіко-правове регулювання діяльності учасників ринку;
- низький рівень якості та звужений перелік пропонованих страхових послуг;
- низька капіталізація і місткість ринку, а також питання інфраструктурного характеру;
- недостатній розвиток методів незалежного оцінювання екологічних ризиків, у зв'язку з чим у межах чинної системи екологічної відповідальності більшість страхових компаній не здатна повністю відшкодувати збитки;
- відсутність ефективної методики оцінювання еколого-економічних збитків як ключового елемента забезпечення позитивної динаміки розвитку ринку екологічного страхування в Україні. Наразі невирішеність цього завдання є гальмівним чинником розвитку ринку екологічного страхування, а також процесу імплементації світової, зокрема європейської практики, в систему наці-

Цитування за ДСТУ: Дубовіч І. А. Сучасні економіко-правові засади формування ринку екологічного страхування в Україні / І. А. Дубовіч, Х. Р. Василюшин // Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. – 2017. – Вип. 27(2). – С. 34–37.

Citation APA: Dubovich, I. A., & Vasylyshyn, K. R. (2017). CURRENT ECONOMIC AND LEGAL BASES OF UKRAINIAN ENVIRONMENTAL INSURANCE MARKET FORMATION. *Scientific Bulletin of UNFU. Economic Series*, 27(2), 34–37. Retrieved from: <http://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/357>

ональних економічних відносин. Це істотно впливає на методику розрахунку належного розміру гарантії в кожному конкретному випадку, а також систему контролю надійності гарантії.

Напрямок покращення методів оцінювання екологічних збитків пов'язаний із визначенням ринкової вартості природних ресурсів. Саме тому розглянуто методи оцінювання вартості природних ресурсів, з визначенням переваг та недоліків (табл. 1).

Табл. 1. Методи оцінювання економічної вартості природних ресурсів*

Метод	Метод гедонічного ціноутворення	Метод витрат на подорож	Метод умовного оцінювання	Метод еквівалентних ресурсів
Значення	Встановлює залежність між якістю послуг довкілля і цінами ринкових благ (наприклад, на житло)	Використовують для визначення вартості рекреаційних вигід	Визначає готовність респондентів платити за благо або їхньої згоди прийняти компенсацію за його відсутність	Прирівнює розмір екологічного збитку до розміру позитивного ефекту, який створюється проектами відновлення навколишнього середовища
Переваги	Визначає імпліцитну, тобто нечітку виражену ціну екологічного блага на основі ринкових цін на товари та послуги	Враховує транспортні витрати для розрахунку вартості неоціненого ринком екологічного блага	Забезпечує визначення вартостей існування (цінність збереження життєздатної екосистеми для майбутніх поколінь)	Забезпечує визначення доцільності відновлювання навколишнього середовища через оцінку вартості їх реалізації відновлювальних заходів
Недоліки	Не враховує зміни якості елементів довкілля, які відображаються неринковими цінами. Оцінює тільки ті екологічні блага, які вже існують	Не оцінює вартість, не пов'язану зі споживанням. Отриману вартість розглядають як занижену вартість аналізованого ресурсу. Оцінює тільки ті екологічні блага, які вже існують	Базується на думках людей, а не на їх ринковій поведінці. Респонденти повинні бути достатньо інформованими про ресурси, які розглядаються у питаннях	Не враховує цінність втрачених і невідновних природних ресурсів і послуг (види та екосистеми, що перебувають під загрозою зникнення) Складно оцінити ступінь втрат, пов'язаних з екологічними збитками, а також вигоди від відновлювальних заходів

* Складено на основі (Zahvoiska, Maselko & Yakuba, 2006).

Значним недоліком сучасного стану економіко-правового регулювання ринку екологічного страхування в Україні є те, що в нормативно-правових актах відсутні вимоги щодо наявності у суб'єкта еколого-небезпечної діяльності фінансового забезпечення відшкодування екологічної шкоди. Деякі постанови Кабінету Міністрів України не передбачають для відповідних фізичних та юридичних осіб обов'язок фінансового забезпечення щодо відшкодування екологічної шкоди третім особам і навколишньому середовищу під час отримання ними дозволу в компетентних державних органах або під час здійснення ними екологічно-небезпечної діяльності. Отже, маючи низку істотних економіко-правових недоліків, потрібно удосконалити законодавство України у сфері екологічного страхування. Правові норми, що регулюють відносини в галузі екологічного страхування, розкидані у різних нормативних актах, які здебільшого не мають прямої дії, що унеможливило створення єдиного правового механізму впровадження екологічного страхування в Україні. Дієвим і прийнятним для практичного втілення екологічного страхування в Україні є прийняття спеціального нормативного акту з екологічного страхування, тобто окремого закону "Про екологічне страхування" (Hnatkovych, 2016).

Варто зазначити, що стан методичного забезпечення оцінювання еколого-економічних збитків в Україні має значні досягнення, але разом з тим потребує подальшого розвитку в контексті підвищення ефективності використання відповідно до сучасних вимог ринку екологічного страхування. Ключовим питанням стає їх адаптація та імплементація до сучасних інструментів управління ризиками. Зважаючи на стрімкий розвиток альтернативних інструментів управління екологічними ризиками у світі, потрібно зосередити увагу передусім на покращенні методики розрахунку належного розміру гарантії, а також формуванні системи контролю компетентними органами їх надійності. Основні проблеми та

відповідні шляхи вирішення, а також очікувані результати від їх впровадження подано у табл. 2.

Напрями вдосконалення ринку екологічного страхування в Україні пов'язано із формуванням концепції сталого розвитку, побудованої на засадах децентралізації управління територіями. Оскільки через систему страхування реалізується державна політика соціально-економічного захисту населення, а також формуються значні інвестиційні ресурси для гарантування національної безпеки загалом, державі на ринку екологічного страхування відводиться значна роль. Відповідно до схеми (рис.), розвиток страхового ринку відбувається у напрямі створення вільної конкуренції між державною та приватними формами забезпечення страхової діяльності, через удосконалення структури пропонованих страхових продуктів (Vasylyshyn, 2016).

Рис. Загальна схема відтворення ринку екологічного страхування

Акцентування уваги на інтересах сталого розвитку національної економіки обґрунтовано тим, що в умовах децентралізації передбачено розширення страхової бази у зв'язку із зростанням кількості зацікавлених суб'єктів господарювання – страхувальників і третіх осіб. Треба зазначити, що поширення економічних свобод територіальних громад істотно підвищує значущість інвести-

ційних проектів сталого розвитку та рівень зацікавленості сторін в їх реалізації (Vasylyshyn, 2016). Тобто, якщо ця модель буде працювати ефективно, а не декла-

ративно, то модель децентралізації підсилить роль ринку екологічного страхування в Україні.

Табл. 2. Економіко-правові проблеми регулювання ринку екологічного страхування

Проблема	Шляхи вирішення	Результати
Недостатнє правове забезпечення діяльності учасників ринку	Прийняття Закону України "Про екологічне страхування". Переорієнтування вимог про відповідальність на відновлення навколишнього природного середовища. Запровадження об'єктивної екологічної відповідальності стосовно небезпечної діяльності. Забезпечення контролю за дотриманням екологічної відповідальності до введення вимог про фінансове забезпечення	Прийняття нових законодавчих актів, внесення до чинних актів змін і доповнень, що впливають із потреб практики здійснення страхової та природоохоронної діяльності щодо гарантування екологічної безпеки та здоров'я громадян України
Низька капіталізація і місткість ринку, а також питання інфраструктурного характеру	Створення державної компанії, яка б діяла на засадах вільної конкуренції між державною та приватними формами забезпечення страхової діяльності	Зменшення витрат державного бюджету за рахунок акумуляції страхових премій та отримання інвестиційного прибутку. Спрямування страхових резервів на фінансування пріоритетних державних програм. Стимулювання комерційного страхування за рахунок надання перестрахових послуг. Контроль та регулювання ринку екологічного страхування
Відсутність статистичних даних про кількість випадків негативного впливу на довкілля та розмір завданих йому екологічних збитків	Постійний моніторинг стану навколишнього природного середовища. Формування екологічної статистики, бази даних екологічних аварій і збитків	Можливість достовірно оцінити ймовірність настання страхового випадку і визначити величину страхового тарифу
Слабкі вимоги до відповідальності страховиків і страхувальників у разі настання страхового випадку	Удосконалення режиму екологічної відповідальності та його реалізації через подання позовів про відшкодування збитків	Стимулювання підприємств підвищеної екологічної небезпеки купувати надійне страхове покриття для захисту від ризику відповідальності. Зростання страхових виплат страховими компаніями. Мінімізація рівня екологічних ризиків
Недосконалість методики визначення розміру завданих еколого-економічних збитків	Оцінювання збитків переважно на основі оцінки необхідності й вартості відновлення пошкоджених природних об'єктів або їх функцій. Збільшення наявних тарифів за забруднення довкілля, які значно занижені	Об'єктивне оцінювання розміру завданих еколого-економічних збитків
Недостатній розвиток методів незалежної оцінки екологічних ризиків	Використання методу кількісного оцінювання рівня екологічної загрози через абсолютне вираження ризику як вірогідності реалізації певних несприятливих подій, що можуть призвести до виникнення екологічних збитків, для яких характерна певна мінливість результату	Об'єктивна комплексна оцінка екологічних ризиків і на цій основі – уточнення розмірів ймовірних збитків для різних суб'єктів господарювання, включаючи бізнес, громади та окремих представників населення територіальних утворень
Низький рівень якості та звужений перелік пропонованих страхових послуг	Розроблення нових видів страхових продуктів і послуг та диверсифікація каналів їх збуту. Створення страхових продуктів щодо заподіяної навколишньому природному середовищу шкоди, які забезпечують повне відшкодування збитків. Створення індивідуальних страхових продуктів і послуг з урахуванням потреб малих і середніх підприємств у різних видах екологічних страхових програм для задоволення потреб страхувальника	Збільшення попиту на страхові послуги. Мінімізація рівня екологічних ризиків

Висновки. Концептуальні положення формування ринку екологічного страхування в Україні орієнтовані на концепцію сталого розвитку, побудовану на засадах децентралізації управління територіями.

Одним із ключових елементів формування ринку екологічного страхування в Україні є вдосконалення методичних засад оцінювання еколого-економічних збитків.

Подальші напрями наукового дослідження щодо формування ринку екологічного страхування в Україні потребують зосередження уваги на мінімізації екологічних ризиків територіальних громад та максимізації відшкодування збитків за рахунок приватного капіталу.

Перелік використаних джерел

- Hnatkovych, O. D. (2016). Ekonomiko-pravovi chynnyky neefektyvnoho formuvannya ekolohichnoho strakhuvannya v Ukraini. *Efektivna ekonomika: elektron. nauk. fakh. vyd., 1*, 12–19. Dnipropetrovsk: Derzh. aharno-ekonomichniy un-t. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua>. [in Ukrainian]
- Kozmenko, O. V. (2008). Strakhovy rynek Ukrainy v konteksti staloho rozvytku : monohrafiia. Sumy: DVNZ "UABS NBU", 350 p. [in Ukrainian]
- Reshetnyk, L. (2002). Ekolohichne strakhuvannya yak odna z form vidshkoduvannya shkody, zapodianoї porushenniam prava hromadian na bezpechne dlia yikh zhyttia ta zdorovia dovkillia. *Pravo Ukrainy*, 6, 78–81. [in Ukrainian]
- Saadzhan, I. A., Kharichkov, S. K. et al. (2006). *Strahovanie jekologicheskikh riskov: principy i jekonomicheskij mehanizm: monografija*.

- Odessa: Izd-vo In-ta probl. rynku i jekon.-jekol. issled. NAN Ukrainy, 160 p. [in Russian]
- Unijatova, O. A., & Pashencev, A. I. (2011). Sovremennoe sostojanie rynku jekologicheskogo strahovanija v Ukraine. *Jekonomika i upravlenie*, 4, 46–53. [in Russian]
- Vasylyshyn, Kh. R. (2016). Kontseptualni zasady vdoshkonalennia rynku ekolohichnoho strakhuvannia v umovakh detsentralizatsii systemy upravlinnia v Ukraini. *Hlobalni ta natsionalni problemy: elektron. nauk. fakh. vyd.*, 9, 535–537. Mykolaiv: Nats. un-t im. V.O. Sukhomlynsko. [in Ukrainian]
- Vilenchuk, O. M. (2007). Kontseptualni zasady rozvytku ekolohichnoho strakhuvannia v lisovomu hospodarstvi. *Finansy Ukrainy*, 5, 105–113. [in Ukrainian]
- Zahvoiska, L. D., Maselko, T. Ye., & Yakuba, M. M. (2006). *Ekonomichnyi analiz investytsiynykh proektiv : navch. posib.* Lviv: Afisha, 317 p. [in Ukrainian]

И. А. Дубович, Х. Р. Васи́лишин

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Обращено внимание на рынок экологического страхования в контексте формирования новых социально-экономических отношений в Украине, связанных с фактором децентрализации системы управления территориями. Акцентируется внимание на том, что рынок экологического страхования по своей сути является совокупностью отношений, ориентированных на активизацию обменных процессов между субъектами хозяйствования в сфере предоставления услуг экологического страхования. Раскрыты основные экономико-правовые проблемы формирования отечественного рынка экологического страхования и предложены соответствующие пути решения, а также ожидаемые результаты от их внедрения. Рассмотрены методы оценки стоимости природных ресурсов с определением их преимуществ и недостатков. Определено, что эффективному функционированию рынка экологического страхования существенно препятствует недостаточное развитие методов независимой оценки экологических рисков, в связи с чем в рамках действующей системы экологической ответственности большинство страховых компаний не способны возместить убытки. Обоснована актуальность формирования методики оценки эколого-экономического ущерба как ключевого элемента обеспечения положительной динамики развития рынка экологического страхования в Украине. Разработана общая схема воспроизведения рынка экологического страхования, согласно которому он развивается в направлении создания свободной конкуренции между государственной и частными формами обеспечения страховой деятельности, через совершенствование структуры предлагаемых страховых продуктов.

Ключевые слова: рынок экологического страхования; экологическая страховая компания; эколого-экономический ущерб; децентрализация системы управления; метод оценки стоимости природных ресурсов.

I. A. Dubovich, K. R. Vasylyshyn

CURRENT ECONOMIC AND LEGAL BASES OF UKRAINIAN ENVIRONMENTAL INSURANCE MARKET FORMATION

The paper focuses on environmental insurance market in the context of emergence of novel socio-economic relations in Ukraine, which are related to the decentralization of territorial governance systems. It emphasizes that environmental insurance market is essentially a set of relationships focused on the activation of exchanges between economic entities regarding the provision of environmental insurance services. Basic economic and judicial problems, as well as appropriate solutions regarding formation of the national environmental insurance market are explored, followed by expected results from their implementation. Methods of natural resources evaluation are classified, defining their benefits and shortcomings. The paper explores particular features of the national environmental insurance market that focus on minimizing ecological risks for local communities and maximizing compensation through private capital. It is determined, that effective functioning of the environmental insurance market is significantly impeded by insufficient development of methods for independent environmental risk assessment, and therefore, within the current system of environmental responsibility most insurance companies are unable to pay damages. The paper substantiates the relevance of environmental and economic damage assessment methodology, as a key element for ensuring positive dynamics for the development of environmental insurance market in Ukraine. It also grounds that the national environmental insurance market is at the stage of formation and the relevance of activating it through adaptation to the conditions of sustainable development concept on the basis of decentralized territorial governance. General scheme for implementation of the environmental insurance market is offered, according to which it develops towards the establishment of free competition between public and private forms of insurance provision activities through improving the structure of the proposed insurance products. Focusing on the sustainable development of the national economy is grounded by the fact that under decentralization the insurance base is expected to expand due to the increasing number of interested economic entities – insurers and third parties. In turn, the spread of economic freedoms of local communities greatly increases the importance of investment projects for sustainable development and how much parties are interested in their implementation.

Keywords: environmental insurance market; environmental insurance company; ecological and economic damage; decentralization of the management system; method of natural resources evaluation.

Інформація про авторів:

Дубовіч Іон Андрійович, канд. геогр. наук, доцент, НЛТУ України, м. Львів, Україна.

Email: iondubovich@nltu.edu.ua

Василишин Христина Романівна, канд. екон. наук, інженер, НЛТУ України, м. Львів, Україна.

Email: kvasylyshyn@nltu.edu.ua